

ایشان هر چند تشکیل حکومت را از مواردی که دخالت در آنها وظیفه فقیه است، بر نمی‌شمارد؛^۱ لکن مطابق تصریح خودش، مواردی را که لیست کرده برخی از مصادیق مورد ولایت فقیه است نه همه آنها ضمن اینکه اعمال همان موارد تشکیل حکومت می‌خواهد، هر چند فقیه در رأس آن نباشد. ایشان برای «إلا ما أخرج الدليل من اجماع او نص او غیرهما» موردی را بیان نمی‌کنند. به هر روی، مطالعه مجموعه کلمات ایشان در عائدة ۵۴^۳ شکی باقی نمی‌گذارد که جناب ایشان معتقد به مشروعیت تشکیل حکومت از سوی فقیه، در عصر غیبت است.

۵. آیت الله بروجردی:

«اتَّفَقَ الخاص والعام علی انه یلزم فی محیط الاسلام وجود سائس و زعیم یدبر امور المسلمین، بل هو من ضروریات الاسلام وان اختلف فی شرائطه وخصوصیاته وان تعیینه من قبل رسول الله ص او بالانتخاب العمومی».^۴

البته باید توجه کرد که محور گفتگوی محقق بروجردی تشکیل حکومت براساس شریعت نیست؛ از این رو در این متن دو گزینه را مطرح کرده است: تعیین امامت منصوب از ناحیه رسول خدا ص یا تعیین حاکم به انتخاب مردم؛ در حالی که در تشکیل حکومت مورد گفتگو این دو گزینه مطرح نیست. آنچه شاید تشکیک ما را در اطراف این عبارت به حد تعین برساند این است که جناب ایشان، در ادامه مطلب فوق می‌فرماید:

«ان الامور التي ترتبط بالامام و تعد من وظائفه علی صنفین: صنف منها من وظائف الامام اذا كان مبسوط الید كحفظ الانتظامات الداخلية و سد ثغور المملكة والامر بالجهاد والدفاع ونحو ذلك، و صنف منها، من وظائفه و لو لم یکن مبسوط الید اذا امکنه القيام به ولو بالتوكیل والرجاع الی غیره وذلك كالامور المهمة التي لا یرضی شارع باهمالها کیف ما كان، كالتصرف فی اموال الیتامی والمجانین والغیب وكالقضاء بین الناس ونحو ذلك. والظاهر ان اقامة الجمعة من الصنف الاول... و اذا ثبت كون اقامة الجمعة من وظائف الامام علیه السلام اذا كان مبسوط الید فقط او شك فی كونها من هذا القبیل او من قبیل القسم الثاني لم یثبت لفقیه رخصة فی اقامتها؛ اذ القدر المتیقن من ادلة ولایته، ولایته من قبل الامام علیه السلام فی خصوص الصنف الثاني من وظائف الامام - اعنی الامور المهمة التي لا یرضی الشارع باهمالها کیف ما كان -؛ فاستفادة الترخیص فی اقامتها من ادلة ولایة الفقیه مشكل»^۵

۱. همان، صص ۵۳۹-۵۸۲.

۲. همان، ص ۵۳۹.

۳. همان، صص ۵۲۹-۵۸۲.

۴. البدر الزاهر فی صلاة الجمعة والمسافر، ص ۵۲.

۵. همان، ص ۵۷ و ۵۸.

با وجود این متن نمی‌توان مشروعیت تشکیل حکومت مورد بحث را به ایشان نسبت داد.

۶. محقق سید عبدالاعلی سبزواری:

«ان عقیده الامامیه ان الفقیه الجامع للشرائط یقوم مقام الامام فی کل ما له من المناصب والجهات الا مختصات الامامه کالعصمة ونحوها»^۱

ویژگی مدعی فوق این است که ایشان محتوای متن فوق را عقیده امامیه می‌داند که معنای اتفاق و اجماع در آن است. و مطابق متن فوق، تشکیل حکومت را برای فقیه جایز یا واجب می‌داند. البته اینکه این مدعا مقتضای باور امامیه قلمداد شود، موجه است لکن اینکه به حساب فقیهان امامیه گذاشته شود صحیح نیست.

به هر روی نمی‌توان مشروعیت تشکیل حکومت براساس شریعت در عصر غیبت را به همه فقیهان امامیه نسبت داد مسأله را باید بین ایشان اختلافی پنداشت؛ هر چند همگان بر ضرورت وجود سائسی عام که جامعه را اداره کند، پای می‌فشارند.

با این توضیح باید بین ضرورت انگاشتن حضور حکومت و امام در جامعه با مشروع دانستن حکومت اسلامی در عصر غیبت جدا کرد و کلمات وارد شده در پیوند با مطلب اول را به حساب مطلب دوم نگذاشت.

موقعیت شرعی مشروعیت تشکیل حکومت...

ادله اثبات

شاید - به ویژه با رفتار سخت‌گیرانه در برخورد با ادله و اثبات مسأله - نتوان نصی خاص و دال به دلالت روشن از قرآن و حدیث در پیوند با موضوع مورد گفتگو پیدا کرد. آنچه هست مجموعه‌ای از نصوص، رفتارها و نهادهای شرعی و ادراک عقل^۲ در این باره است؛ مجموعه‌ای که به گمان ما - اگر مانع و عارض ثانوی در میان نباشد - نه تنها اصل مشروعیت، بلکه وجوب مطلق تشکیل حکومت اسلامی - فارغ از در نظر گرفتن شکل خاصی برای آن - در عصر غیبت را اثبات می‌کند.

۱. مهذب الأحكام، ج ۱۶، ص ۳۷۶.

۲. به نظر می‌رسد این تصور نسبت به روایتی که در متن، از امام رضا علیه السلام نقل می‌گردد ناصحیح باشد.

۳. به ادراک عقل در مسأله توجه ویژه لازم است.